

Beyond & Within – En studie i entreprenörskapande

För många är det absolut inte självklart att se ett konstnärligt projekt som en form av entreprenörskap. De flesta ser entreprenörskapet och dess bärare snarare som välfärdsekonominns exploatörer, styrda av egoism och fixerade vid materiella värden. Trots detta spänner jag bågen ytterligare och hävdar att kombinationen av väldresserade och otyglade skeenden i Beyond and Within på ett alldeles fantastiskt sätt kan meningsfyllas genom att se det som en form av entreprenörskapande. Jag tar alltså fasta på provokationen som metod för att därigenom avslöja att konstnärer med samma engagemang häcklar och praktiserar (det ekonomiska) entreprenörskapet. Dessutom, i Beyond and Within som en samproduktion, är ett intimt umgänge med marknadens entreprenörskap själva meningen med projektet. Följaktligen ger jag härnäst begreppet entreprenörskap en provisorisk innebörd för att sedan med dess hjälp reflektera kring Beyond and Within. Det tredje och sista avsnittet i denna korta essä levererar några tankar kring vilka ytterligare innebörder av entreprenörskapande som projektet har frammanat.

Entreprenörskapandets idé och praktik

Entreprenörskap är idag ett kärt namn som har många barn. Ett av dem är den dramatiska och marknadsomvälvande innovationen, ett annat en mäklarfunktion på marknaden där kunder förs samman med leverantörer. De etablerade företagens våta dröm är att inom sina formella strukturer kunna frammana entreprenörskap som vägen till evigt liv. Andra knyter entreprenörskap till mer prosaisk förnyelse eller till helt andra arenor än marknaden. Dit hör såväl den offentliga sektorns många välexponerade spelplaner som den ideella sektorn och civilsamhällets alla glömda men livsbejakande bakgårdar. Genom entreprenörskap synliggörs det dolda och hamnar det som marginaliserats i centrum.

Här väljer jag att se entreprenörskapet som kreativ organisering i rum och tid. Som allt annat skapande, däribland det konstnärliga, förnekar entreprenörskapet

etablerade strukturer och rutiner som tillvarons grundläggande ordning. Entreprenörskap är att se förändring som ett naturligt tillstånd och materialiseras genom ett ständigt experimenterande och improviserande. Framgång och misslyckande ges lika värde som led i ett nödvändigt och ständigt pågående lärande. Det organiserandet utövas i tillvarons alla existentiella rum. I det mentala rummet gestaltas det som visioner och bilder av nya världar, i det sociala rummet formas det i samspel mellan människor, i det fysiska rummet materialiseras entreprenörskapet och i det emotionella rummet får det både sin tändande gnista och fortlöpande energi.

En förutsättning för att vidga entreprenörskapet bortom marknaden är naturligtvis att det kan frikopplas från ekonomisk effektivitet och pengar som främsta kapitalform. Det är ju inte något större problem eftersom framgångsrika företagare, entreprenörer i gängse språkbruk, rankar socialt kapital i form av förtroendefyllda personliga kontakter och kunskapskapital långt högre än finansiellt kapital. Om man till det lägger emotionellt kapital i form av engagemang och passion, skaparglädje och leklust och dessutom kulturarbetares privilegierade tillgång till kulturellt kapital, samtidens mest upphaussade resurs, så förstår man att entreprenörskapet trivs på kulturens estrader.

Genom att knyta entreprenörskapet till det spontana och intuitiva blir det uppenbart att dess realisering knappast följer ett linjärt, kronologiskt skeende. Istället är det tillfälligheter och infall som får bestämma hur entreprenörskapet gestaltas i varje särskilt fall. Det är genom att fånga tillfället i flykten och handla på känn som det alls är möjligt att bryta sig ur alla de för-givet-tagna strukturer som försöker fångsla skapande processer.

Jag väljer att fortsättningsvis tala om 'entreprenörskapande' för att påminna om dess processuella och skapande karaktär som bara kan bäras av individer som ser förändring och ständigt lärande som ett naturligt tillstånd. Så synliggörs också entreprenörskapets frändskap med kulturens konstnärskap. Båda handlar om att genom kreativ organisering möjliggöra tillvaron. Entreprenörskapet organiserar i första hand människor och det kapital i olika former som dessa besitter för att så materialisera sociala och ekonomiska möjligheter. I konstnärskapet organiseras det

som krävs för att gestalta idéer, från den representerande bildkonstens frammaning av en inre dialog till den konceptuella konstens involvering av samtidens skeenden.

Beyond and Within som entreprenörskapande

Relevansen i att se Beyond and Within som en organiseringsutmaning bekräftas av det underlag som stått till förfogande för denna korta text. Både Åsa Johannissons egna minnesteckningar från projektet och Helena Ströms särskilda utredning präglas av hur det nyskapande och utmanande projektet formades av och självt omformade de institutioner det stötte på under sin resa. Vad gäller Åsas skapelser kan de ses som ett dynamiskt tusenkonstnärskap där tillfälligheter och nödvändigheter bestämde återbruk av befintliga egna erfarenheter och professionella kompetens i lyhörd dialog med andra kulturarbetares närliggande men kompletterande kompetenser.

Intuitionen i lag med maximen att låta 'det ena ge det andra' bestämde, eller snarare skapade, projektets konkreta utvecklingsförlopp. De personer, företag och institutioner som bjudits in har inte behövt se sig som bidragsgivare på Åsas villkor. Istället har de i dialog tillsammans med Åsa skapat de framväxande delprojekten.

Projektets formades ur möten mellan det planerade och det spontana. Det planerade kom till tals vid uppstarten, när KK-stiftelsen övertygades om projektets bärkraft och därför beslöt att finansiera den tilltänkta verksamheten. Men själva uppbyggnaden av projektet karakteriserades av en successiv inkludering av kompetenta människor som Åsa redan hade väletablerade relationer till eller som hon fick kontakt med under resans gång. Genom att projektets medarbetare hade förtroende och respekt för varandras professionalitet kunde i varje delprojekt det konkreta skapandet snart nog komma igång. Åsas självbekännande text presenterar materialiseringen av både delprojekten och projektet som helhet som något helt självklart. Hennes berättelse är fri från varje försök till att via efterhandsrationalisering dölja att Beyond and Within bars av den 'irrationalitet' som varje konstnärligt projekt kan och måste tillåta sig för att locka fram aktörernas talanger och hjälpa publiken att frigöra sina sinnen.

Beyond and Within karaktär av ett bricolage avslöjar sig både i de enskilda delprojekten och i länkningen av dessa till en helhet. Särskilt synlig blir detta successiva skapelseprojekt i de tre stadierna i Cirkus i Glasrikets tillkomst. När Orrefors Kosta-Bodas koncernledning reser förväntningar istället för att leverera ekonomiskt stöd så omvandlas projektet snabbt till ett pilotprojekt som inte alls kräver lika stort (ekonomiskt) engagemang från näringslivets sida. Företagets förväntningar innebär att det accepterar rollen som samproducent vilket i sin tur är nog för att ge projektet legitimitet. Det är en form av förtroendekapital som kulturarbetarna skickligt utnyttjar för att 'få in en fot' så att cirkusprojektet under den följande säsongen (2009) kan leverera en fullskalig produktion och säsongen därefter ge projektet en annorlunda dräkt genom att engagera ytterligare regionala institutioner. I entreprenörskapandet finns det ingen väg tillbaka, bara alternativa vägar framåt.

Det tillhör entreprenörskapandet and förena det som tidigare varit åtskilt, att ifrågasätta det som tagits för givet och att lyfta fram det som varit osynliggjort. Projektet Beyond and Within innehåller många gränsöverskridanden vid sidan om den mellan konsten och näringslivet. I Cirkus i Glasriket slås broar mellan det vardagliga hantverket i hyttan och det konstnärliga i den multikonstnärliga iscensättningen, i sig ett resultat av flera gränsöverskridanden. Så sker ett ömsesidigt medvetandegörande och delat respektfullande de engagerade parterna emellan. Projektet innehåller också ambitionen att låta konsten nå ut till människans olika åldrar. I föreställningen Fish kombineras film och nycirkus som konstformer i en tappning som inbjuder ungdomar. I det avslutande delprojektet – Enterprise – länkas inte bara olika konstformer och flera institutioner. Här når projektets hela verksamhet sin höjdpunkt genom att synliggöra barnen som naturligt företagsamma, ja entreprenöriella, och låter i workshopens form denna naturkraft komma till uttryck.

Överbrygningar och variationer, ofta resultatet av en allmän vakenhet och nyfikenhet inför världen, inte minst då vid mänskliga möten, ger såväl entreprenörskapandet som konstnärskapet energi. Filmen Fish innebar en omgestaltning i nytt sammanhang av avancerad akrobatik till ett hus från miljonprogrammets tid. I ett nästa steg rekontextualiseras akrobatiken till en glashytta för att därefter i en ny skepnad uppträda på en teaterscen med filmens tolkning som introduktion. Sådant är också entreprenörskapets formbarhet, att det byter skepnad

efter sammanhanget utan att förlora sin nödvändiga förankring i engagerade människor som sätter skaparglädje och lekluvt över sin egen professionella kompetens. Som Beyond and Within visar innebär entreprenörskapandets materialisering att olika projekt vävs samman genom att både människor och ageranden återkommer. I sanning en form av tusenkonstnärskap! Saker och skeenden inte bara ses ur nya perspektiv, de skapar också nya perspektiv till gagn för alla inblandade. Berättelserna kring Beyond and Within visar hur konstnärerna öppnat upp ögonen på både företaget Orrefors Kosta-Boda och institutionen Smålands Museum så att organisationerna medvetandegjorts om potentialen i deras egna resurser.

I gängse föreställningar kring produktion, av kultur såväl som av materiella ting, t ex glas, speglar tiden en stor roll som samordnare av olika aktiviteter. I regel är det då den linjära, den kronologiska tiden som ordnar. Beyond and Within avslöjar en annan tidsordning där sammanhang skapas genom att 'det rätta tillfället' fångas. Det är inget tillfälle att vänta på, det måste entreprenörskapandets självt ta ansvar för. Åsa ger bokstavligt talat uttryck för detta genom att hävda att NU alltid är den viktigaste tidpunkten. Samproduktionen med såväl Orrefors Kosta – Boda som med Regionateatern och Smålands museum hade element av såväl rätt som fel tajming. Företaget och kulturinstitutionerna var å ena sidan nyfikna på och mogna för att pröva nya sociala umgängesformer, å andra sidan upptagna av nyordningar i den egna organisationen. Projektet Beyond and Within hade dock den nödvändiga energin för att förvandla samarbetspartners återhållsamhet till nyfikenhet och engagemang.

Beyond and Withins bidrag till entreprenörskapandets praktikteori

De kreativa mötena mellan enskilda konstnärer och deltagande institutioner bjuder inte bara på intellektuella inspirationer utan leder också till konkreta insatser, till materialiserade transpirationer. Därmed avtäcks också ett antal sanningar som sällan kommer i dagen vare sig den allmänna eller i den vetenskapliga diskursen kring

entreprenörskapandets praktik och teori. Till dessa lärdomar i och ur Beyond and Within hör:

- Varje entreprenörskapande kräver legitimitet, helt oavsett styrkan i dess skapande kraft och omfattningen av mobiliserade resurser. Men det gäller att begränsa den energi som läggs på att förankra projektet till minsta möjliga – annars förlorar den kreativa processen momentum. Kosta Boda Orrefors måttliga engagemang, som innebar att företagets lokaler men inte dess varumärke ställdes till projektets förfogande, visade sig vara en precis lagom inblandning för att delprojektet Cirkus i Glasriket kunde formas 2008, levas ut 2009 och leva vidare i nygammal dräkt 2010. Näringslivets entusiasm bör ligga nära gränsen till likgiltighet för att bäst stödja ett konstnärskapande som drivs av lust, integritet – och självexploatering

- Mötet mellan det frihetliga organiserandet inom projektet och kulturinstitutionerna Regionteatern respektive Smålands Museum tecknade två olika närbilder av entreprenörskapandes umgänge med formella strukturer. Teaterns behärskade förståelse för, rentav överseende med, det spontanistiska och personfixerade grundar sig i deras egen organisering som ett ramverk för uppsättningar/projekt. Museet däremot hade betydligt svårare att hantera en ordning där enskilda personer/konstnärer men inte kollektivet lyfts fram. Skall de krafter som behövs för att frigöra en formell organisations kreativa förmåga mobiliseras är konfrontationer av den typ samarbetet med Beyond and Within erbjöd ofta en nödvändig chockterapi.

- Projektet ger en djup insyn i hur senare års hurtiga hyllningar av den 'kreativa klassen' kan finna argument som går bortom grova klassificeringar som nästan undantagslöst knyter de kreativa processerna till urbana kontexter, främst då storstadsområden. Jag tänker då inte bara på att projektet kunde iscensättas i en nära nog rural miljö. Vad projektet därtill tydliggör är att kreativiteten och dynamiken i kulturprojekt får sin främsta drivkraft dels genom att den bemanning som sedimenteras ur initiativtagarens nätverk består av professionella, särskilda och engagerade människor vana att skapa eget handlingsutrymme, dels av att dessa unika individer inte är djupare inblandade i projektet än att de kan bytas ut. Genom att det framväxande projektet formas fortlöpande av de aktörer som successivt

engagerar sig skapas en dynamisk stabilitet. Just sådana formeringar som tycks höra konstnärskapet och entreprenörskapet till.